

topológia. Autor v nej analyzuje obrazy mesta, ktoré modelovo vyčlenil z bohatého pramenného fondu: mesto na hranici, panoráma a architektúra, obyvatel mesta, predmestie Viedne, mesto pôžitku.

V záverečnej kapitole *Obraz mesta* ako miesto pamäti Tancer objasňuje spojitosť týchto pojmov a sumarizuje teoretické východiská. Konštatuje rozdiel medzi stereotypom a obrazom už len pružnosťou a šírkou významov, ktoré sprostredkujú. Zodpovedá si aj otázku, čo reálne sa dozvedáme z „fikcionálnych reprezentácií“, za ktoré považuje rôzne narácie a komunikačné priestory: „nepredstavujú len literárny obraz mesta, ale konkrétne rámce každodenného urbánneho života, bez ktorých nie sme schopní pochopiť jeho kultúrne, sociálne, hospodárske či politické dejiny“. Na záver sa tak dozvedáme, že Tancer vlastne nespochybnuje hodnotu starých textov, len ich filtruje a hľadá ich validitu. Ukazuje, že literárnovedný prístup môže byť užitočný aj pre etnologické štúdium mesta. Publikácia má multidisciplinárny charakter, autor čerpal aj z poznatkov etnológov (a iných spoločenskovedných disciplín), ktorí sa históriou mesta zaoberajú.

Daniel Luther

Marek Jakoubek: *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*

Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2012, 199 s.

Marek Jakoubek a Lenka J. Budilová se zabývají tématem českého osídlení bulharské vesnice Vojvodovo v letech 1900-50 již přes deset let. Výsledkem jejich úsilí je řada publikací a nespočet článků. Zde

představovaná publikace je v pořadí již čtvrtou monografií v etnologické řadě vydavatelství CDK na téma Vojvodovo. Jedná se o edici textů samotných Vojvodovčanů, kterou autor teprve obsáhlými komentáři zpřístupňuje čtenáři mimo okruh lidí zabývajících se tématem Vojvodova. Nejnovější knihu lze přitom čtenáři doporučit až po přečtení monografií předcházejících. Význam prezentovaných textů by totiž bez patričního komentáře zapadl a možná by byly místy i nesrozumitelné. Přestože by bylo možné namítnout, že tato kniha jen pokračuje v trendu nastoleném tou předchozí (*Vojvodovo: kus česko-bulharské historie, tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. CDK, Brno 2011), v jedné věci ji přeci jen překračuje. Vyzdvihla bych zde především kapitolu nazvanou velmi trefně *Prolovení ticha*, která je založena na textu Petra Klepáčka. Klepáček zde svou velmi kultivovanou rétorikou a vyspělou argumentací vyvrací dříve tolik živěný a reprodukováný mýtus o harmonickém životě na Vojvodově. Dalo by se říci, že zatímco ostatní kapitoly jen doplňují drobné střípečky do mozaiky, Klepáčkův text nastavuje celé mozaice zrcadlo ve velmi nečekaném úhlu. Klepáček se snaží ukázat, že „i toto soužití mělo svou odvrácenou tvář a bolestná místa“ (s. 87).

Podobně jako v předchozích Jakoubkových knihách má čtenář možnost nahlédnout do antropologova receptáře. Inspiraativní je zejména Jakoubkova flexibilita vzhledem k terénu. Co tím konkrétně myslím? Jakoubek reaguje přesně na to, co mu terén jaksí v danou chvíli nabídne. Zpočátku psal odborné texty o Vojvodovu on sám. To trvalo do té doby, než došlo k jakési „terénní iniciaci“ a informátoři uznali jeho zájem o danou problematiku za dostatečně vážný. Pak začali spolupracovat a přispívat

také svou troškou do mlýna – psát vlastní memoárové texty a nakonec i vést s autorem diskuzi. Vrcholem této diskuze je právě objevení Petra Klepáčka. Jeho text je vlastně svébytným postkoloniálním autobiografickým antropologickým dílem. Klepáček je insiderem – zkoumaným „domorodcem“, který ovšem vytváří svébytné texty a také je interpretuje. Ukazuje tak, že zkoumaná populace už dávno není jen pasivním objektem zájmu antropologa, tedy objektem, který je pozorován, popisován a tím může být i (nejen) symbolicky ovládnut. Klepáček ukazuje, že „domorodci“ se bez antropologa klidně obejdou a nejenže jsou schopni psát o sobě sami, ale jsou schopni i antropologa chytit za slovo a opravit ho. Klepáček nejen vytvořil prezentovaný text, ale ještě revidoval a komentoval Jakoubkův úvod k němu. Zde vidíme spoluautorský vztah informátora – výzkumníka *par excellence*.

Petr Klepáček svým textem zdvihá prst a ukazuje sociálním vědcům, že lze studovat společenství obyvatel Vojvodova deset let a teprve pak se začnete dobírat tzv. „umlčených hlasů“. Jeho text nazvaný Volné pokračování vzpomínání a vyprávění o Vojvodovu - tentokrát pohled na jejich vzájemné soužití a vztah k víře, Bibli, Bohu ... poukazuje na to, že předchozí líbivý obrázek Vojvodova vytvářeli především informátoři, kteří pocházeli z bohatších, úspěšnějších a tedy mocnějších rodin. „Je třeba vzít v potaz množství těch, co paměti psali nebo jinou formou zaznamenali, v poměru k těm, co z jakýchkoliv důvodů mlčeli. Ti, co měli štěstí a jejich paměti jsou zachyceny, měli ve vojvodovské komunitě nějaký status. Ten se promítal do jejich podání dějů“ (s. 109). Lepší dekonstrukci předchozího autorem zprostředkovaného obrazu vojvodovského společenství si jen těžko můžeme představit.

Jako druhý důvod zkresleného obrazu Vojvodova uvádí Klepáček v místním hodnotovém systému zakotvenou neochotu mluvit o nepříjemných věcech (pomluvy, podvody, manipulace, zlomyslnosti, vydírání...). Zpřesňuje informace o vojvodovské religiozité o časovou dimenzi a na základě víry několika generací vlastní rodiny ukazuje, že za pouhých 50 let soužití česky hovořících evangelíků v obci Vojvodovo došlo v jejich víře k výraznému posunu. Především cenné jsou však jeho výpovědi o jedincích, kteří ve Vojvodovu usilovali o moc nad druhými a této moci zneužívali k vlastním účelům. „Přijímali rozhodnutí, která nespravedlivě stranila bohatším a poškozovala slabší“ (s. 124). Rozkol uvnitř vojvodovské komunity (jedná se především o již mnohokrát popsané rozdělení metodistického sboru, odštěpení darbistické větve) je pak schopen obsáhnout a přesvědčivě objasnit ve sféře ekonomické (boj o půdu), náboženské (posun od niterné religiozity k „povrchní“), politické (protekcionismus nejbohatších vojvodovských rodin spravujících život v obci) a církevní (misionářská činnost různých hnutí, působení různých kazatelů). Takovouto kritickou sondou do vojvodovské historie už asi nikdo ze čtenářů předchozích Jakoubkových knih nečekal. Působivosti jí dodává ještě důsledné podložení výroků příběhy ze života vlastních předků.

Další oddíly knihy představují texty spíše kratšího rozsahu. V první kapitole Jakoubek představuje vzpomínkový text Ljubomira K. Stojanova, jehož matka a babička byly vojvodovské Češky. Důsledné studium Stojanova textu odkrývá zajímavou skutečnost, a to že do Vojvodova nepřicházeli česky mluvící obyvatelé jenom ze Sv. Heleny a jiných vesnic z rumunského Banátu, ale i z území Maďarska (příkladem je Stojanovova

babička – Marie Skaláková s rodinou). Následuje kapitola obsahující životopisy dvou bulharských obyvatel Vojvodova – Toška M. Stančeva a Rajny D. Janevy. Oba popisují své dětství v tehdy ještě výrazně česky hovořícím Vojvodovu. Jakoubek na základě obsahu obou textů opět potvrzuje existenci pravidla církevní endogamie. Třetí kapitola je založena na krátkém vzpomínkovém textu dcery prvního českého učitele na Vojvodově Jana Findeise. Zde Jakoubek věnuje dostatečný prostor medailonku této pro Vojvodovo velmi významné osobnosti. Čtvrtá kapitola se liší od předchozích tím, že se nezabývá textem, který by vznikl retrospektivně. Předmětem této kapitoly je rukopis „Cesta do Prahi“, který napsal coby cestovní deník Petr Dobiáš, když spolu s delegací dalších vážených Vojvodovčanů jel v roce 1946 „prozkoumat možnosti návratu Vojvodovských do vlasti svých předků“ (s. 72). Čtenář se zde dozví více o reemigraci Vojvodovských do Čech a okolnostech jejího vyjednávání. V poslední kapitole autor představuje a rehabilituje výzkum Ivy Heroldové mezi vojvodovskými přesídlenci na jižní Moravě realizovaný na začátku 70. let. Představuje výběr z tzv. „reemigračních karet“, na něž Heroldová zaznamenávala skutečně rozhovory s informátory i své vlastní postřehy nebo výpisky z literatury. Obzvláště cenné jsou tyto zápisky především proto, že mezi jejími informátory byli i pamětníci narození na konci 19. století na Svaté Heleně, tedy generace, která již byla Jakoubkovi a dalším současným badatelům nepřístupná.

Kniha *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace* organicky dotváří již započatou Jakoubkovu vojvodovskou trilogii. Jakoubkova tvorba výrazně narušuje zaběhlý způsob uchopování zkoumané populace i roli

výzkumníka jako jednostranného tvůrce textů určených výhradně ostatním výzkumníkům. Jeho role autora zvolna přechází do role komentátora vlastních vojvodovských literárních aktivit. Formát pramených edic přitom není zvolen samoučelně nebo se záměrem usnadnit si práci, ale z toho důvodu, že je mezi samotnými aktéry, o nichž kniha vypovídá, velmi oblíbený. Natolik, že autorova předchozí publikace byla záhy po vydání absolutně vyprodána. O tom se mnohým autorům publikujícím v oblasti sociálních věd (včetně autorky této recenze) může jen zdát. Jsme přitom svědky fenoménu, který není na poli antropologie moc obvyklý. Klasický antropolog byl zvyklý zkoumat cizí populace a potom o výzkumu publikovat monografie nebo výzkumné zprávy v jazyce vlastní akademické obce. Publikoval tedy ne za účelem potěšit, zviditelnit nebo informovat zkoumanou populaci, ale za účelem získat výhody ve vlastní profesní sféře. Klasický antropolog mladší generace nemusí zkoumat populaci cizí, ale třeba subkulturu populace vlastní. Ovšem v tom případě si většinou vybere takovou skupinu, která i tak vykazuje co největší znaky cizosti (exotičnosti) – může se jednat o bezdomovce, cigány, obyvatele sociálně vyloučených lokalit, uživatele drog nebo třeba pěstitele kaktusů. Mnohé z těchto societ obvykle jakákoliv antropologická literární produkce o nich samých nezajímá. Rádi si práci přečtou, vytknou možná nepřesnosti, ale tím jejich participace na textové produkci obvykle končí. V případě Jakoubkova dlouholetého výzkumu se zkoumaná populace nejen podílí na vzniku odborných textů, ale zároveň je výrazným podílníkem jejich recepce.

Gabriela Fatková